

PERSIAN READERS

Handwritten signature

BY

SHAMS-UL-ULAMA
MAULAVI MUHAMMAD ABDUL JALIL.

PROFESSOR OF ARABIC AND PERSIAN,
QUEEN'S GOVT. COLLEGE, BENARES

~~~~~  
FIRST READER.

( Revised and Enlarged Edition. )  
~~~~~

BENARES

PRINTED BY BHAGAVATI PRASAD B. A. at THE MEDICAL HALL PRESS

1908

All Rights Reserved]

[PRICE 3½ AS

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

حامداً ومصلیاً

باب اول

لفظ مفرد اسم کو کلمہ کہتے ہیں کلمے کی تین قسمیں ہیں۔ اسم۔ فعل۔ حرف۔
 اسم وہ ہے جو معنی مستقل بے زمانہ پر دلالت کرے جیسے سبب زید شیراز
 فعل وہ ہے جو معنی مستقل بازمانہ پر دلالت کرے جیسے رفت۔ خواہد رفت۔
 حرف وہ ہے جو معنی غیر مستقل بے زمانہ پر دلالت کرے جیسے از۔ با۔ تا۔
 اسم کی باعتبار اشتقاق تین قسمیں ہیں۔ مصدر۔ جامد۔ مشتق
 مصدر وہ اسم ہے جو کسی شے کو کرنے یا ہونے پر دلالت کرے اور
 اُس سے اسما و افعال مشتق ہوں فارسی میں اُسکے آخر دن باتن ہوتا ہے
 جیسے کردن و رفتن۔

اسم جامد اُس اسم کو کہتے ہیں جو نہ خود کسی کلمے سے نکلا ہو اور نہ اُس سے
 کوئی کلمہ نکلے جیسے درخت۔ طہران۔

اسم مشتق وہ اسم ہے جو بقاعدہ صرفی مصدر سے نکلا ہو جیسے روشن روز

فعل کی دو قسمیں ہیں۔ مثبت منفی
مثبت وہ فعل ہے جو کسی کام کے ہونے یا کرنے کی خبر دے جیسے خواہ
و میگوید۔
منفی وہ فعل ہے جس سے کسی کام کے نہ ہونے یا نہ کرنے کی خبر ہو جیسے
نہی گوید۔

فعل کی دو قسمیں ہیں لازم متعدی
لازم وہ ہے جو صرف فاعل کو چاہیے اور مفعول بہ کا محتاج نہ ہو جیسے زید آئے
متعدی وہ فعل ہے جو علاوہ فاعل کے مفعول بہ کی بھی خواہش کرے جیسے
زید عمرو را بکشت۔

فعل کی دو قسمیں ہیں معلوم معلوم ہوا

معلوم وہ ہے جس کا فاعل معلوم ہو جیسے زید آمد

مجهول وہ ہے جس کا فاعل معلوم ہو جیسے دیدہ شد

افعال کی تین قسمیں ہیں ماضی مضارع حال مستقبل امر نہی

ماضی وہ فعل ہے جو زمانہ گزشتہ پر دلالت کرے اس کی قسمیں ہیں
قریب بعید نکلی استمراری متناہی۔

ماضی مطلق وہ ہے جس کے زمانہ گزشتہ میں قریب۔ و بعید۔ وغیرہ کی قید نہ
مستند بر وزن نکال کر آخر کو ساکن کرنے سے صیغہ واحد غائب ماضی مطلق

بنجانا ہے جیسے آمد و رفت۔

ماضی قریب۔ وہ ہے جس کا زمانہ گذشتہ زمانہ حال سے قریب ہو۔

واحد غائب ماضی مطلق کے آخر ہائے ہوز زیادہ کر کہتے ہیں یا بہت لگانے

سے صیغہ واحد غائب ماضی قریب بنتا ہے جیسے آمدہ است۔ ورقہ است

ماضی بعید وہ ہے جس کا زمانہ گذشتہ زمانہ حال سے دور ہو۔ واحد غائب

ماضی مطلق کے آخر ہائے ہوز زیادہ کر کے لفظ بود بڑھانے سے ماضی بعید

صیغہ واحد غائب بنتا ہے جیسے آمدہ بود ورقہ بود۔

ماضی شکی یا احتمالی۔ وہ ہے جس کے زمانہ گذشتہ کو وقوع فعل میں شک

پایا جائے۔ ماضی مطلق واحد غائب کے آخر ہائے ہوز زیادہ کر کے لفظ

باشد بڑھانے سے صیغہ واحد غائب ماضی شکی بنتا ہے جیسے آمدہ باشد

ورقہ باشد۔

ماضی استمراری یا نا تمام وہ ہے جس کے زمانہ گذشتہ میں تواتر و تکرار

پائی جائے۔ ماضی مطلق کے اول لفظ می یا ہی زیادہ کر نیسے ماضی استمراری

بنتا ہے جیسے می آمد۔ وہی رفت۔

ماضی تمنائی یا شرطی وہ ہے جس کے زمانہ گذشتہ میں کوئی آرہ و یا شرط

پائی جائے۔ ماضی مطلق کے آخر ہائے ہوز زیادہ کر نیسے ماضی تمنائی

یا شرطی بنجانا ہے اور اس کے صرف تین ہی صیغے یعنی واحد غائب جمع غائب

واحد شکم مستعمل ہیں جیسے آمدے۔ آمدندے آمدے۔

مضارع و فعل ہو جس سے زمانہ موجود اور آئندہ دونوں سمجھے جائیں چونکہ اس کے بنانے کا کوئی کلیہ قاعدہ نہیں ہوا اور اسی سے دیگر اسما و افعال جیسے حال و امر و حال مصدر و اسم فاعل وغیرہ بنتے ہیں لہذا ابتدائی کی سہولت و یاد کرنیکے لیے ذیل میں جملہ مصادر ضروری مع مضارع لکھے جاتے ہیں۔ حال و فعل ہے جو زمانہ موجودہ پر دلالت کرے مضارع کا اول لفظ می یا ہی زیادہ کرنے سے حال بنتا ہے۔ جیسے می گوید۔ ہی رود۔

مستقبل و فعل ہو جو زمانہ آئندہ پر دلالت کرے۔ ماضی مطلق کے اول لفظ خواہد زیادہ کرنے سے صیغہ واحد غائب مستقبل بنتا ہے جیسے خواہد آمد خواہد رفت۔

امر و فعل ہے جس میں کسی کام کے کرنے کا حکم ہو۔ صیغہ امر کے شروع میں باے زائد تحسین کلام کیلئے آتی ہے مضارع غائب و متکلم کے اول لفظ باید کہ زیادہ کرنے سے امر غائب متکلم بنتے ہیں جیسے باید کہ فرماو۔ باید کہ فرماد۔ باید کہ بروم۔ باید کہ برویم۔ اور واحد حاضر مضارع کے آخر سے (ی) دور کرنے سے واحد حاضر امر بنتا ہے اور جمع حاضر مضارع مجنبہ امر کا بھی فائدہ دیتا ہو جیسے بیا۔ بتائید۔

نہی و فعل ہے جس میں کسی کام کے نہ کرنے کا حکم ہو۔ امر حاضر پردم، اور

میاں دیدہ نیایم۔ نیانیم
ماضی مطلق۔ قریب بعید۔ شکی۔ استمراری۔ تنہائی۔ مستقبل مجہول
بنانے کا قاعدہ ہے کہ صیغہ واحد فاعل ماضی مطلق کے آخر ہائے محذوف
بڑھا کر مصدر شدن کا ماضی مطلق قریب بعید شکی۔ استمراری۔ تنہائی۔ مستقبل
زیادہ کمین اور اسی طرح مضارع حال امر۔ اور نہی مجہول بنانے کا قاعدہ
کہ صیغہ واحد فاعل ماضی مطلق کے آخر ہائے محذوف زیادہ کم کے مصدر
کا مضارع۔ حال امر۔ نہی زیادہ کمین۔ جیسے کمرہ شدہ کمرہ شدہ است
کمرہ شدہ بود کمرہ می شد۔ کمرہ شدہ باشد۔ کمرہ شدہ۔ کمرہ نشود
کمرہ می نشود۔ کمرہ خواہد شد کمرہ شو کمرہ مشو۔

مصدر	معنی مصدر	مضارع	مصدر	معنی مصدر	مضارع
آمدن	آنا	آید	آوردن	لانا	آورد
آفتن	تلوار کھینچنا	.	آراستن	سوزنا	آراید
آرامیدن	آرام کرنا	آرامد	آرمیدن	آرام کرنا	.
آروغیدن	دکار لیٹنا	آروغد	آزردن	آزده ہونا	آزارد

مصدر	معنی مصدر مضارع	مصدر مضارع	مصدر	معنی مصدر مضارع	مصدر مضارع
آزمودن	آزما	آزماید	آسودن	آسودن	آساید
آشنا میدن	پتیا	آشاید	آشفتن	پیشانی بپوشیدن	آشوبد
آغازیدن	شروع کرنا	آغازد	آغوشتن	آوده هوا	•
آفریدن	پیدا کرنا	آفریند	آگاه میدن	خبر دهنه بآگاهان	آگاهد
آگندن	حسرتا	آگازد	آلاییدن	آلوده کرنا	آلاید
آلودن	آوده هوا	•	آماسیدن	سوجنا	آماسد
آفریدن	بخشنا	آفرزد	آموختن	سیکنا سکنا	آموزد
آمودن	عاجزتا	•	آینختن	لنا - لانا - آمیزد	•
آویختن	لگنا - لگنا - آویزد	•	آینختن	تلوار کینچنا بکنا	•
آرزیدن	قیمت پانا	آرزو	آستاندن	کمرها بونا - استد	•
آشردن	مژندنا صاف کرنا	•	آستاندن	گرفتار	افتد
افراختن	لبند کرنا	افرازد	افراشتن	لبند کرنا	•
افروختن	روشن کرنا	افروزد	افروندن	بزهنا - بزهنا - افرازد	•
افسردن	بیلگنا	افسرد	افتاندن	جهازا بپهچوژنا	افتاند
افشردن	خچردنا	افتارد	افگندن	ژاست	افگند
انباردن	پاشنا دهر کرنا	انبارد	انمودن	ایک دوسر چرخنا	•

مصدر	معنی مصدر	مضارع	مصدر	معنی مصدر	مضارع
پاشتن	پاشنا	پاشودن	پاشیدن	پاشنا	پاشودن
انجامیدن	تمام ہونا	انجام دینا	انجام دینا	تمام ہونا	انجام دینا
انداختن	ڈالنا	انداز دینا	انداز دینا	ڈالنا	انداز دینا
اندوختن	جمع کرنا	اندوز دینا	اندوز دینا	جمع کرنا	اندوز دینا
اندوون	پینا۔ طع کرنا	انداید	انداید	پینا۔ طع کرنا	انداید
اندیشیدن	سوچنا	اندیش دینا	اندیش دینا	سوچنا	اندیش دینا
انگارون	معلوم کرنا	انگارو	انگارو	معلوم کرنا	انگارو
انگاشتین	معلوم کرنا	انگاشت	انگاشت	معلوم کرنا	انگاشت
انگنختن	اٹھانا	انگیز دینا	انگیز دینا	اٹھانا	انگیز دینا
باب بے حوہ					
باختن	کھیلنا۔ بازیانا	بازو	بازو	کھیلنا۔ بازیانا	بازو
باریدن	برنا۔ برسانا	بارو	بارو	برنا۔ برسانا	بارو
باقتن	بشنا	یافت	یافت	بشنا	یافت
بالیدن	زادہ ہونا۔ کچھ ہونا	بالد	بالد	زادہ ہونا۔ کچھ ہونا	بالد
بایستن	چلے ہونا۔ کار ہونا	باید	باید	چلے ہونا۔ کار ہونا	باید
باب بے فارسی					

مصدر	معنی مصدر	مضارع	مصدر	معنی مصدر	مضارع
پاریدن	کلیے ہونا	۰	پنداشتن	معلوم کرنا	پندارد
پاشیدن	بکھڑا - پھرنے	پاشد	پوشیدن	پہنا - چھپانا	پوشد
پالودن	صاف کرنا	پالاید	پوئیدن	دوڑنا	پوید
پاییدن	ٹھہرنا	پاید	پیچیدن	لٹنا - لیٹنا	پیچد
پہنختن	پکانا	پزد	پیراستن	چھاننا	پیراید
پزیرفتن	قبول کرنا	پزیرد	پیمودن	نانپنا	پیماید
پرداختن	خالی کرنا - آگاہ کرنا	پردازد	پیوستن	ملنا - ملانا -	پیوند
پرستیدن	پرستنا	پرستد	باب کے فوقانی		
پریدن	پوچھنا	پرید			
پروردن	پالنا	پرورد	تاختن	دوڑنا - دوڑانا	تازد
پروراندن	پرورش کرنا	پروراند	تافتن	چکنا - بٹنا	تاہد
پرہیزیدن	پرہیز کرنا	پرہیزد	پتیدن	تڑپنا	تپد
پریدن	اڑنا	پرزد	ترانشیدن	کاٹنا - چھیلنا	تراشد
پریدن	جھبنا	پرزد	تراویدن	ٹپکنا	تراود
پروردن	کھلانا	پرورد	ترسیدن	ڈرنا	ترسد
پروردن	فکر کرنا	پرورد	ترکیدن	شق ہونا	ترکید
پسندیدن	پسند کرنا	پسندد			

معنی مصدر	مضارع	مصدر	معنی مصدر	مضارع	مصدر
گرم پونا	گرم پونا	چکیدن	گرم پونا	گرم پونا	چکیدن
گرم پونا	گرم پونا	چمیدن	گرم پونا	گرم پونا	چمیدن
تینا	تینا	چیدن	تینا	تینا	چیدن
سکنا	سکنا	چینا	سکنا	سکنا	چینا
باب خای معجم					
باب جیم عربی					
کودنا	کودنا	جبد	کودنا	کودنا	جبد
دو دوتا	دو دوتا	جوید	دو دوتا	دو دوتا	جوید
لانا	لانا	جئیدن	لانا	لانا	جئیدن
الانا	الانا	جوشیدن	الانا	الانا	جوشیدن
باب جیم فارسی					
قالب پونا	قالب پونا	چربیدن	قالب پونا	قالب پونا	چربیدن
چسنا	چسنا	چریدن	چسنا	چسنا	چریدن
لینا	لینا	چسپیدن	لینا	لینا	چسپیدن
پکنا	پکنا	چشیدن	پکنا	پکنا	چشیدن
باب خای معجم					
کجلا نا	کجلا نا	خاریدن	کجلا نا	کجلا نا	خاریدن
اٹھنا	اٹھنا	خاستن	اٹھنا	اٹھنا	خاستن
چانا	چانا	خائیدن	چانا	چانا	خائیدن
چھلنا	چھلنا	خراشیدن	چھلنا	چھلنا	خراشیدن
کوکا کر پانا	کوکا کر پانا	خرامیدن	کوکا کر پانا	کوکا کر پانا	خرامیدن
شور کرنا	شور کرنا	خروشیدن	شور کرنا	شور کرنا	خروشیدن
مول لینا	مول لینا	خریدن	مول لینا	مول لینا	خریدن
گسنا	گسنا	خریدن	گسنا	گسنا	خریدن
زخمی ہونا زخمی کرنا	زخمی ہونا زخمی کرنا	خستن	زخمی ہونا زخمی کرنا	زخمی ہونا زخمی کرنا	خستن
سونا	سونا	خفتن	سونا	سونا	خفتن
پنچنا	پنچنا	خلیدن	پنچنا	پنچنا	خلیدن

مصدر	معنی مصدر	مضارع	مصدر	معنی مصدر	مضارع
خوشیدن	چُپ رہنا	خوشید	خوشیدن	چکنا - کانپنا	خوشید
خمنیدن	پُڑھا پوتا	خمد	درویدن	کاٹنا	دروید
خنبدیدن	تالی بجانا	خنبد	دریدن	پھاڑنا	درید
خندیدن	صفنا	خندو	دزویدن	چُرانا	دزوید
خوابیدن	سونا	خواید	ومیدن	اڱا ٻڌڻا کرنا	ومید
خواستن	چاھنا	خواہد	دوختن	پھینکنا	دووزد
خواندن	پڑھنا - بلانا	خواند	دوشیدن	ددھنا	دوشد
خورون	کھانا	خورد	دویدن	ددڑنا	دوید
خوشیدن	سُکھنا	خوشد	دیدن	دیکھنا	دید
خسیدن	ترھونا	خسید	باب کے مسئلہ		
باب ال مسئلہ					
داون	دینا	دہد	رانندن	ہانکنا - چلانا	رانند
داشتن	رکھنا	دارد	ربوون	اچک لینا	رباید
وانستن	جاننا	واند	رخشیدن	چکنا	رخشد
درخشیدن	چکنا	درخشد	رزیدن	رنگنا	رزود
			رستن	چھوٹنا	•

مصدر	معنی مصدر	مضارع	مصدر	معنی مصدر	مضارع
شاید	سراپنا تعریف کرنا	شاییدن	شایستن	لااق هونا	شاید
شدن	لینا	شدن	شپلیدن	خپوزا سښی بجا	شپلیدن
شرون	صان کرنا یونلنا	شرون	ششافتن	دوژنا	ششافتن
ستودن	تعریف کرنا	ستودن	شدن	هونا - جانا	شور
ستیزیدن	ژانا	ستیزیدن	شستن	دو هونا	شویږ
سراییدن	گاتا	سراییدن	شکستن	توژانا - لوژانا	شکستن
سستن	گوندنا	سستن	شکبیدن	میر کرنا	شکبیدن
سندیدن	لااق هونا	سندیدن	شکوخیدن	شوکو کرنا	شکو خه
سفتن	بیدنا	سفتن	شنگافتن	پچنا - چیزنا	شنگافتن
سگالیدن	اندیشه کرنا	سگالیدن	شگفتن	کله	شگفتن
سجیدن	ژن	سجیدن	شمر دن	گینا	شمر دن
سوهتن	جلا - جلا نا	سوهتن	شناختن	بچا نا	شناختن
سودن	گهتا	سودن	شفتن	سختنا	شفتن
باب شین معجم					
شاشیدن	پشاپ کرنا	شاشیدن	شوریدن	شور کرنا - برهم هونا	شور و

باب طایر مطبقه			فرشتن	فریه که از فریاد	فریاد
طیورین	بیترا رهن	طیور	فروزون	زیاده که زیاد بود	فرزاید
طرازین	نقش کن	طرازو	فشمرون	ششمه	.
طلدین	لانا - چاینا	طلبد	فتاندن	چهارتا	فتاند
باب فین معجمه			فتشرون	نچو نا - گردنا	فتشرو
			فگندن	والهنا	فگند
			فمیدن	حجنا	فمید
باب کاف تازی			کاستن	گشتا - گشتا	.
کاشتین	یشتا - یشتا	غلطد	کاشتن	یونا	کارو
کشورون	اوگنا	.	کافتن	کودنا	.
باب فاء			کاویدن	کودنا	کاود
فناون	گرهنا	فتد	کا هیدن	گشتا - گشتا	کا ه
فشاردن	بیچنا	فرستد	اکردن	کرنا	کشد
فرسودن	گشتا	فرساید	کشاون	ننا - گشتا	کشاون
فرمودن	فرنا	فرماید	کشستن	ار - گشتا	کشستن
فروختن	بیچنا	فروشد			

معنی مصدر	مضارع	مصدر	معنی مصدر	مضارع	مصدر
کشیدن	پُشنا	•	گرویدن	رغبت کرنا	گروود
کشیدن	کُشنا - کُشنا	•	گریختن	بهاگنا	گریزد
کشیدن	کُشنا	کُشنا	گریستن	رونا	گریزد
کفیدن	چُشنا	•	گزاردن	ادا کرنا	گزارود
کُشدن	کُشنا	کُشنا	گزییدن	چُشنا	گزیید
کندیدن	کُشنا	•	گزیدن	کاک کانا	گزود
کوشیدن	کوشش کرنا	کوشد	گساردن	چُشنا - کانا	گسارود
کوفتن	کُشنا	کوپد	گُستردن	بچکانا	گُسترد
باب کاف فارسی					
گداختن	گُشنا - گُشنا	گدازد	گُشتن	تُشنا - تُشنا	گُشد
گذاشتن	چُشنا	گذازد	گُشتن	تُشنا - تُشنا	•
گزشتن	گزنا	گزود	گُشتن	تُشنا - تُشنا	•
گراییدن	خواستن کرنا	گراید	گُشتن	تُشنا - تُشنا	•
گرویدن	چُشنا - پُشنا	گروود	گُشتن	تُشنا - تُشنا	•
گرفتَن	پُشنا - لینا	گیرود	گُشتن	تُشنا - تُشنا	•
باب لام					

مصدر	معنی مصدر	مضارع	مصدر	معنی مصدر	مضارع
لاییدن	شورگذا میزد بکنا	لاید	ناییدن	نام میزدن	نامد
لافیدن	نزدول بکنا	لافد	نایشتن	گفتا	نیشتن
لرزیدن	کاپنا	لرزو	نیشتن	بیت	نیشتن
لغزیدن	چسنا	لغزو	نکو میزدن	لامت کزیدی کنا	نکو میزد
لیسیدن	چاٹنا	لیسد	نگاشتن	گفتا	نگاشتن
باب میسم			نگر لیستن	دیجنا	نگرد
			نمودن	دیختل دیگنا کنا	نماید
مالیدن	گفتا	مالد	نواختن	بجانلواژنا	نوازد
ماندن	رہنا	ماند	نور ویدن	پیٹنا	نورود
مانسستن	مشایهتونا	ماند	نوشتن	پیٹنا	نوشتن
مرویدن	مژنا	میرود	نوشتن	گفتا	نوشتد
مکیدن	چوسنا	مکد	نوشتیدن	پینا	نوشتد
باب نون			نهادن	رکنا	نهد
			نخفتن	چینا چپنا	نخفتد
ناریدن	نازکنا	نازد	نیوشیدن	سنا	نیوشد
نالیدن	شدرکنا	نالید	باب واو		

مصدر	معنی مصدر	مضارع	مصدر	معنی مصدر	مضارع
واغیدن	ڈھکننا	واخذ	ہشتن	چھوڑنا	
وزیرین	شق کرنا اختیار کرنا	وزو	ہلیدن	چھوڑنا	ہلے
ورغلانین	بکنا	ورغلاند	باب بیست و نواں		
وزیرین	ہواجن	وزو			
باب سی و ہفتم			یارستن	کھ	یارو
ہراسیدن	ڈرنا	ہراسند	یافتن	پانا	یابد

باب سوم

۱۔ از۔ پر۔ ورنہ۔ تا۔ پر۔ اسے۔ بہر۔ دیگر۔ نیز۔ وار۔ گز۔ زیر۔ کہ۔ چر۔ کہ۔ وے۔ چکو۔ نہ۔ چم۔
 چرا۔ کہے۔ کدھم۔ کجا۔ زہے۔ خے۔ کاش۔ بے۔ خیلے۔ بسیار۔ پنچان۔ ہیچو۔ نہ۔ اندا۔
 ہم۔ اور۔ فے۔ اوشان۔ ایشان۔ تو۔ ثمان۔ ما۔ اور۔ ویرا۔ اوشان۔ را۔ ایشانرا۔
 ترا۔ شمارا۔ مرا۔ مارا۔

سم۔ سال۔ چنوز۔ اکنون۔ اسروز۔ امشب۔ دیروز۔ دسے۔ شب۔ نیم۔ شب۔
 پارا۔ و۔ پاشت۔ خروا۔ پیریز۔ امسال۔ پارسال۔ پراورسال۔
 ہم۔ انچا۔ آنچا۔ دردان۔ بردان۔ راست۔ چپ۔ فوق۔ تحت۔ پیش۔ پس۔

بالا - زیر - شرق - غرب - جنوب - شمال -

۵ - دست اور سروے - دل اوشان - قدم ایشان - کار و تو قلم شما پائین -
کتاب مار شیر زراپ چاہک خط خوب - نان گرم آب خشک - رنگ شخ -
رخت کهنہ - کلاه نو - گل خوشترنگ - آواز دل کش -

۶ - کار و کندست محمود غنی است - احمد دہین است - کتاب تو کجاست خط شما
خوب است خط من بد نیست - او میگوید - آنها میروند - تو چرا رفتی - شما چه دیدید -
من می آیم - ماننی آیم -

۷ - اوشق می کند - آنها زور می کنند - تو چه می کنی - شما کار نمی کنید - من کاری کنم -
باشق می کنیم - او راہ رفتن نمی تواند - آنها کے رفتن می توانند - تو حالا نوشتن توانی -
شما خواندن می توانید - من هنوز گفتن نمی توانم - نوشتن نمی توانیم -

۸ - آب بیار زود بیار پیش بیار - پس تر نشین کتاب کن - ورق گردان این را
بخوان - از سر بخوان - بلند بخوان - ہجا کن - گوش کن از یاد تو نرو و محکم بگیر زود
بنویس - آہستہ بخوان -

۹ - بگزار کہ برود - دست راست بین پای چپ بردار - آہستہ برو - بہر کن
آرام بگیر این را بنویس - بیرون روم - آب بخورم - احمد کجا میری باش کن میگر
۱۰ - محمود میرود - تو ہم برو - ساعت آرام بگیر - احمد کجا ماندہ پس پس می آید کجی خر
میزند - گاہ گاہ میروم - بیا بدید - دیگر ندارم - بخدا کہ ندارم این چه میخواند -

۱۱- این سیاه است یا کبود این گلزار است یا نارنجی - او سگ دارد و آنها گریه دارند
 تو اسب داری پیش نما خروس هست - ما شتر داریم خروس من پیش تست
 یا بوسه من پیش نماست -

۱۲- قچی نما پیش من است - آنها کلاه دارند کتابت پیش است - این کیست
 کدام کس است - به بعلت چیست - این از کیست - پدرت چه داری - این چیست
 سیب از کجا یافتی - کتابم پیش کیست - تصویر ما از کجا بهم رسیدند شما اگر پیش
 می خواهید کدام سکه با محمد بدیم - احمد چرا اینجا نمی آید -

۱۳- خانه محمود کجاست - بکدام محله می نشیند ساعت چند زده - چند ساعت
 روز برآمده - شب چه قدر گذشته کتاب بچند گرفت - بنظر شما مال چند است
 امروز چند ماه است -

۱۴- خانه آغا جعفر میدانی - بله - این رقعده وصیر کن تا حاجی بدیند اگر بخانه
 نباشند خادم را بده روز دوشنبه واپس بیا - بچشم رویه بگیر رویه بسیار بنوعی در خانه
 نخواند - این رویه قلب است صرف نمی گیرد - دیگر بهر امروز خانه را کس
 جاردوب نکرده - فرش را تنگان -

۱۵- محمود چند تاب را در داری - پنج برادر هتیم و یک خواهر برادر شما که خدا شده
 بله - دیر وزنیا مید - چه کم کار را س دنیا نمی گذارند - احمد چه میکنی یک جا
 قرار نمی گیری - چرا خنده میکنی - خیل گستاخ شده - بسیار به ادب هستی

کتاب خود خراب کن - بالاسے رخت چرافتی - پائیں بیا زود تر فردا اگر
پایت خطامی کند - استخوانت ریزه ریزه می شود -

۱۷ - امروز بکتاب آدم - کدام کتاب بخوانم - بخانه پند نامه می خواندم در قواعد
هنوز چیزی نخوانده ام - الفاظ با ملا نوشتن می توانی - خیر تو آموزم طوریکه فرماید
اجل آرم - این الفاظ را روان کن - بهین را بمشق نویس که املا سے نو دست شود
پنجم - اگر بیا کتاب خود بیا ریشم چه خواندی - اگر یاد داری چایمی خوانی -
۱۸ - آفتاب مغرب رفت - اکنون شام شد - شفق هم بر طرقت شده - چراغ
روشن کن - چراغ روشنی کمتر دارد - روشن در چراغ بزرگ خاموش نشود گل گیر
سفر قیله را پیش کن - اکنون شب ماه است - مہتاب عجب لطیفه دارد -

۱۹ - حالا رخصت میشوم - کجایم روید - وقت وقت رفتن نیست - میوه فروش
حاضر است - بیارید کجاست - انار یک سیزم چند میدی سیب ده آند - سیب رو به
را چند بست و پنج - خدا را ببین - بابا راست بگو - آغا هنوز دست هم نکرده ام
از شکار زیاده نمی خواهم - انار سیرک هشت آند و سیب رو بهی راسی دانه میدهم
۲۰ - سیب خام است - خیر چخته است - رنگش به بیند بولیش کنی - ازین بهتر
دیگر چه خواهد بود - هر چه خام باشد مال من - ملک هند است - بابا هر چه خواهی بگیر
بر زمین که هیچ سیبها را آنجا بزدگو سفند نمی خوردند - انار ت شیرین است یا ترش -
۲۱ - حقان بانات بیار پیراهن را ببین - تکه ندارد - گریه نش تنگ است آهین

این پاره شد. خیاط را بد که رفو کند. بندای قبا شکسته اند در خانه بد که درست
 کنند. آینه پیش بگزار که عمامه بر سرتویم. برختان خیل گردنسته می کاظم حالا پاک
 ۲۱- جناب آقا چه بر وقت رسیدید. چاشت حاضر است بیاید نوش جان فرمایید
 بنده طعام خورده آمده ام. اشتها ندارم. خیر چیزی ایجاب هم نوش جان مایند بیا
 قسم است که سیرستم. شام ویر تر خورده بودم میل ندارم. خیر قدری بخورید یک
 نقدیش بخورید. بیاید بیاید نان خشک می شود.

۲۲- نان گرم و آب خنک نعمت الهی است. نظر قلی بربک پییر را استخوان
 قیماق هم برای چای بگیر آب خوردن بد. هوشدار که نه ریز و زود بر آب
 تازه بار نگاه کن کاسه شو با کج نشود. روغن بسته شده. پله بکت رستاست
 ۲۳- مزاج عالی. الحمد للہ دعا بے جان شما. مردم بخیر اند. کو چاک بزرگ سلامت
 بے همه دعا می کنند. بعد مدت تشریف آوردید چه کم کارای دنیا نمی گذارند
 هم دولت خانه را بلد نبودم. مزاج چه طور است. امروز در و سر دارم نصیب اعدا
 از که صبح که از خواب برخاستم دیدم سرم دردمی کند. از تکان ست ساعتی
 خواب کنید. رفع می شود.

۲۴- امروز آقا احمد آمد. حیف که خانه نبودم. احازت است. حالا رخصت شوم
 چرا چرا اینقدر زود می بنشینید. ساعتی حرف از نیم و دل خوش کنیم. در زمان
 قریب چاشت مدرسه دایمی شود و پایان روز رخصت می شود. وقت رخصت

ساعت چارست۔ در تابستان صبح و امی شود کہ ساعت شش باشد و نیم روز
میشود کہ ساعت دوازده است۔

۲۵۔ صبح زود بر خیز۔ تا آفتاب بر آید از ضروریات فارغ باشی۔ لباس پاکیزه
پوشش بروقت خود را بمدرسه برسان چون بکتاب آئی آداب جائے را نگه دار
چون پیش استاد آئی سلام کن۔ جائے خود با آرام بنشین پیش پس راست و چپ
نظر مکن۔ تا نشسته باشی مؤدب بنشین۔ چون رخصت شوی خانہ برو۔ و در راه باز
مکن۔ خانہ کہ می رسی بزیر گلن را سلام کن۔ کتاب سر طاقچه بگذار۔ دست و شوشه
هر چه حاضر باشد قدزے بخور۔ ساعتی بیرون تفج کن۔ باطفال ہرزہ نگردے۔
پیش از شام خانہ بیا۔ ہر چه برد خواندی بازش بخوان۔

۲۶۔ خواندن شب بڑل نقش می شود۔ بحر فاسے بد زبان را آتش نا مکن۔
مکتب جائے خواندن ست نہ جائے بیودہ گفتن۔ در قتی چہیت۔ ز عفرانت
یک تولہ بچند آنہ میدہی۔ بہشت آنہ۔ بسیار گران۔ خیر یک سخن دارم آغا۔ پنج آنہ
نہیدیم۔ اینقدر گران جانی مکن بابا۔ کہ می گیرد۔ مردم بارزد می برند کہنہ شدہ۔ حر
مرا گوش کن۔ در گران فردشی نفع نیست۔ اگر ازان میفروشی و بسیار می فروشی
بسیار نفع میبری۔ گفتہ شما بجان منظورست۔ بگریہ۔

۲۷۔ بروستقار اہمراہ خود بیا۔ بگو آب تنگ باشد کہ زمین شل نشود۔ و دہ پیہ بچام بدہ۔
ندارم۔ سائیس را بگو کہ اسپے بی رازین کند۔ گئی نیار و در امو زہ را سپیشو۔ بگو کہ سازیم۔

باب چهارم

مکالمه

سوال از خداوند تعالی چه باید خواست جواب خیر و عافیت دارین -

سوال زندگی چه گونه بسر باید کرد جواب بنحوشنودی و کم آزاری -

سوال عمر بکدام شغل صرف باید کرد جواب در تحصیل علم -

سوال علم چه نتیجه دهد جواب خواننده علم اگر کم باشد کم گردد و اگر فقیر باشد توانگر شود -

سوال عزت بچه افزون شود جواب بکم گفتن -

سوال نیک بخت بچه دلیل شناخته شود جواب به سه دلیل یک طلب علم و دوم سخاوت و سوم شگفته رومی -

سوال نیک ترین کار با چه است جواب در مجلس علماء و حکما نشستن و از صحبت ایشان متمتع شدن -

سوال مرد را از جان چه عزیز است جواب دیندار دین بیدین را درم

سوال یار چه گونه شناخته شود جواب در وقت حاجتمندی یار و اغیار معلوم توان کرد -

سوال آن کدام کس است که اگر صغیب داشته باشد باو عیب نگیرد جواب مردی

سوال آن چه چیز است که بهتر از زندگانی و بدتر از مرگ باشد جواب
 بهتر از زندگانی نیک نامی است و بدتر از مرگ بدنامی۔

سوال صحت جسم در چه چیز است جواب باشتهای صادق طعام خوردن
 بنویزاند که اشتها یا قیست که دست از طعام باز کشیدن۔

سوال انسان از کدام عمل محبوب و لما شود جواب از راست معاملگی و
 شگفته روئی۔

سوال کم آزاری چگونه حاصل شود جواب خود را از جمیع ویحیات کتوبه زند

سوال این صفت چگونه حاصل آید جواب از برکت صحبت علماء و حکماء

سوال فرزند ناخلف چگونه باشد جواب چنانکه انگشت ششم اگر بند
 در د کند و اگر بگذارد عیب بود۔

سوال صاحب دولت را کدام عمل خوش ترست جواب بتا جانان
 دادن و بتواضع ممانان پرداختن۔

سوال نشان دوست صادق چیست جواب آنکه در نیکی یاری تو کند و از
 بدی ترا مانع آید۔

پانچم

حکایات مشتمل بر لطائف

حکایت ۱۔ زاهدی در مجلسی گفت آیا رمضان از من خوشنود رفت یا نه
ظریفی گفت بل خوشنود رفت زاهد گفت از کجای گوی گفت از آنجا که اگر
ناخوشنود رفتی سال دیگر نیامدے۔

حکایت ۲۔ روزی وزیر خلیفہ وقت بہلول دیوانہ را گفت دل خوش دار
کہ خلیفہ ترا تربیت کرد و بر سر تخت خرس حاکم گردانید بہلول گفت پس قدم ز فرجام
من بیرون منہ کہ این زمان رعیت منی خلیفہ اہل مجلس بنجندیدند وزیر بسیار شرم شد

حکایت ۳۔ اسکندر ذو القرنین روزی ب دیوانہ گذر کرد و گفت ای دیوانہ
چیزے از من بخواہ۔ گفت گسان تشویش میدہند گیو کہ ندہند سکند رفت
دیوانہ چیزے طلب کن کہ حکم ما باشد دیوانہ گفت ہر گاہ بر گسان ہم اختیار
نداری از تو چہ طلبم۔

حکایت ۴۔ بہلول بغدادی وقتے در بصرہ بود اورا گفتند دیوانخان بصرہ را
بشارت گفت ایشان از شمار بیرون اند اما اگر بگویند ما قتلان را بشارت کہ ایشان
معدودے بیش نیستند۔

حکایت ۵ - جمعہ بدعای باران بیرون رفتند و ہمہ طفلال مکتب ابا خود
 بیرون د نظر نیے پرسید کہ این طفلان را کجای برید گفتند تا و ما کنجہ کہ باران بیا رود
 زیرا کہ دعای طفلان مستجاب است ظرفیت گفت اگر دعای طفلان مستجاب بود
 یک معلم در ہمہ عالم زندہ نہاندے۔

حکایت ۶ - شخصی کو سفند کسے گرفت و بجانہ آوردہ فرج کرد و کسے گفت کہ
 بے اجازت خاوندش در تصرف آوردی در روز حشر ما خود خواہی شد گفت منکر
 خواہم شد گفت کو سفند خود حاضر آمدہ گواہی خواہد داد گفت ہر گاہ خود خواہد آمد
 گوشش گرفتہ حوالہ خاوندش خواہم نمود۔

حکایت ۷ - آوردہ اند کہ جاحظ بسیار قبیح منظر بود ناگاہ روزے زن نے
 پیش وے آمد گفت اے مرد تو حاجتے دارم گفت کہ ام حاجت ہے گفت
 تاسیر بازاء ہمراہ من بیا و منتہ بر من ثابت کن جاحظ ہمراہ اورفت زن اور فرکان
 نقاشے بردہ استادہ کرد و راہ خود گرفت نقاش بخندید جاحظ متحیر شدہ از نقاشین
 خندہ پرسید او گفت چند گاہ است کہ این زن پیش من می آید و با الغمی کند کہ صورت
 ابلیس را بر اے من نقش کن و فرود آفر از من بستان و من می گویم کسے را کہ ندیدہ ام
 ہچہ نوع نقش کہم گفت باش تا بر اے تو متناہے بیارم و این بود کہ ترانہ من آورد
حکایت ۸ - حکیم را پرسیدند از سخاوت و نجات کد ام بہتر است گفت نکس
 را کہ سخاوت ست بہ نجات حاجت نیست۔

حکایت ۹- کسے مژده پیش نوشیروان عادل برد و گفت شنیده ام که فلان دشمن ترا خدای تعالیٰ برواشت گفت هیچ شنیدی که مرا بگذراشت بدیت

اگر بگرد و جایی شادمانی نیست	که زندگانی مانیز جاودانی نیست
------------------------------	-------------------------------

حکایت ۱۰- اعرابی را دیدم که پسر را می گفت که ترا خواهند پرسید که هنرت چیست و گویند که پدرت کیست-

حکایت ۱۱- بزرگے را پرسیدند با چندین فضیلت که دست راست است خاتم در انگشت چپ چرامی کنند گفت ندانی که اهل فضیلت همیشه محروم باشند

حکایت ۱۲- شیخ ابو سعید ابوالخیر قدس سیر را پرسیدند که تصوف چیست گفت آنچه در سرداری نبی و آنچه در کف داری بدی و آنچه بر کوه آید بخمی-

حکایت ۱۳- صاحب از تنگی معیشت بجان آمده نزد تو انگر گفت
و چیزی خواست تو انگر گفت که من نذر کرده ام که هر چه دهم بکوران دهم خدا دل
گفت که تو بحقیقت منم که از منم حقیق رو بر تا قسم و بر در محتاج آدم جا به بر خود پاره
کرد و روی بصر نهاد-

حکایت ۱۴- شخصی از افلاطون پرسید که سالها سے بسیار در جهاز بودی
و سفر دریا کردی و در دریا چه عجائب دیدی گفت عجب همین بود که از دریا
سلامت بر آمدم-

حکایت ۱۵- سلطان محمود سبکتگین چون شب در آمدے لباسی و شاهی

بر کر دے وخرقہ درویشی در پوشیدے و بدرگاہ حق تعالی سطاعت بر زمین
 نذرت نہاے و روے عبادت پر خاک بالیدے و گفتو باریب ملک ملک تست و بندہ
 بندہ تو۔ بروز بار و زخم شمشیر من حاصل نشدہ تو بخشیدہ و تو خداوند قوت و نصرت هستی۔
 حکایت ۱۷ شخصی بر تہ بلند فائز شد دوستے برائے تہنیت پیش رفت
 آن شخص پرسید کیتی و چرا آمدہ دوست او شرمندہ گردید و گفت مرا نمی شناسی
 دوست قدیم تو ام برائے تعزیت نزد تو آمدہ ام شنیدہ ام کہ کور شدہ۔

حکایت ۱۸ انقاشے در شہرے رفت و آنجا پیشہ طبابت آغاز کرد و بعد چند روز
 شخصے از وطن او دران شہر رسید و او را دید پرسید کہ حالا چه پیشہ می کنی گفت طبابت
 پرسید چرا گفت از برائے آنکہ اگر درین پیشہ تقصیرے می کنم خاک آن را می پوشد
 حکایت ۱۹ شاعرے مسکین پیش تو انگڑے رفت و چنان نزد یک او
 نشست کہ میان شاعر و تو انگڑ زیادہ از یک وجہ تفاوت و تو انگڑ ازین سبب
 بر ہم شد و روے ترش کرد و پرسید کہ میان خمر و تو چه تفاوت هست گفت تقدیر
 یک وجہ۔ تو انگڑ ازین جواب بسیار خجل شد و عذر نمود۔

حکایت ۲۰ شخصی باخیلے دوستی داشت و زبے خجل را گفت کہ حالاً بسفر
 می روم انگشتری خود بین وہ آنرا با خود خواہم داشت ہر گاہ آنرا خواہم دید یا نہ خواہم
 جواب داد کہ اگر مرا یاد داشتن میخواہی ہر گاہ انگشت خود خالی مینی یا دکن کہ انگشتری منی فلان خواہم شد
 حکایت ۲۱۔ درویشے نزد خیلے رفت و چیزے سوال کرد و خیل گفت

اگر یک سخن من قبول کنی ہرچہ گوئی خواہم کہ دور ویش پرسید آن سخن چیت
گفت گا ہے از من چیزے مخواه دیگر ہرچہ گوئی بکنم۔

پانچم در آداب صحبت

بندہ ہاں یہ کہ ز تقصیر خویش
دور نہ سزاوار خداوندیش
عذر بدر گاہ خدا آورد
کس نتواند کہ بجا آورد

حکمت۔ مال از ہر آسائش عمرست نہ عمر از ہر گردن مال عاقل را پسند
کہ نیک بخت کیست بد بخت چیت گفت نیک بخت آنکہ غور و کشت بد بخت
آنکہ مرد و ہشت قطعہ

درخت کرم ہر کجا بنج کرد
گرامتید داری کہ زویر خوری
گذشت از فلک شاخ و بالہ او
بخت منہ ارہ بر پایہ او

حکمت۔ دو کس ریخ بیہودہ بردند سعی بیفائدہ کہ دند کیے آنکہ اندوخت و خورد
و دیگر آنکہ آموخت و نکرد۔

شہنوی

کو تا ہی خدمت را کوتاہی شکر۔ جمع کردن۔ لے لے بد اور راہ خدا۔ لے حکم گشت۔ احسان نہادن۔ انوار
اندوخت۔ لے علم آموخت۔ لے عمل نکرد۔

چه دانی که وقتی دشمن گردو بهر گزند که توانی بدشمن مرسان که باشد که وقتی دوست
پیشتر راند که نهان خواهی با کس در میان منه اگر چه دوست باشد که مرآن دوست را
نیز دوستان باشند و هم چنین مسلسل - **قطعه**

خاشی به که ضمیر دل خوش	با که گفتن و گفتن که گوید
ای سلیم آب ز سر چشمه به بند	که چه پر شد نتوان بستن جو

بیت

سختی در نهان نباید گفت	کان سخن بر ملا نشاید گفت
------------------------	--------------------------

حکمت - دشمن ضعیف که در طاعت آید دوستی نماید مقصود و به چنین است
که دشمن قوی که دو دو گفته اند که بر دوستی دوستان اعتماد نیست تا بهمان دشمنان
و هر که دشمن کو چاک را حقیر شمارد بدان ماند که آتش اندک را مهمل می گذارد و قطعه

امروز بکش چو می توان کشت	کاش چو بلند شد جهان خست
مگذار که زنده کند کمان را	دشمن که به تیر می توان دود

حکمت سخن در میان دو دشمن چنان گوئی که اگر دوست که دند شرم زده بنائی

ابیات

میان دو کس جنگ چون آتش است	سخن چنین بد بخت هیزم کشت است
کنند این و آن خوش و گدازد دل	وے اندر میان کور بخت و خجل

محقق خاموشی - باز - آتش چه اعتماد باشد - آتش را - این قدر فرصت مده - چله ناز - بد بخت -

میان دو تن آتش افروختن	نه عقلست خود در میان شوختن
	قطعه
در سخن باد و ستان آهسته باش	تا ندارد دشمن خو بخوار گوش
پیش دیوار آنچه گوئی هو شدار	تا نباشد در پس دیوار گوش
حکمت - هر که با دشمنان صلح کند سر آزار و ستان دارد و بیت	
بشواخی خرومند از آن دوست و	که با دشمنانست بود هم نشست
مست - چون در امضا می کار می ترود با شتی آن طرف اختیار کن که بی آزار تو بآید	
حکمت - تا که ز بر بر می آید جان و خطر افکندن نشاید -	
پیشتر - بر عجز دشمن رحمت مکن که اگر قادر شود بر تو نه بخشاید - بیت	
دشمن جوینی ز اتوان لاف از بخت جز	منقرضست هر سخنان مرصفت مهر پیرمین
حکمت - هر که بدست را بکشد خلق را از بلای و بجا ماند ویران از عذاب خدا	
قطعه	
پسندیدست بخشایش ولیکن	منه بر رئیس خلق از امر مهم
ندانست آنکه رحمت کرد و بار بار	که این ظلمت بر فرزند آدم
حکمت نصیحت از دشمن پذیرفتن خطاست ولیکن نشنیدن رواست که	
خلاف آن کار کنی که عین ثواب است -	
۱۰۰۰ فساد بکردن - ۱۰۰۰ اجرا - ۱۰۰۰ یعنی و نظر تو بی آزار باشد - ۱۰۰۰ رحمت نکند - ۱۰۰۰ می کشد - ۱۰۰۰ مقابل ثواب - ۱۰۰۰ زخم	

شعری

حذر کن ز آنچه دشمن گوید آن کن	که بر زانوزنی دست تفان کن
گرت راه و نماید راست چون تیر	از آن برگرد و راه دست چیر

پسند خشم بیش از حد گرفتن و خشت آورد و لطف بیوقت بیت ببرد و نه چندان در پی
کن که از تو شیر گردند و نه چندان نرمی که هر تو دلیر

در شتی و نرمی بهم در پی است	چو فغان که جراح و مرهم نیست
در شتی نگیرد و خردمند بیش	نه سستی که بازل کند و نه تندی
نرم خویشین را فرونی بند	نیک بارتن در مذلت دهد

پسند - پادشاه را باید که تا حدی خشم بر بندگان براند که دوستان را اعتماد بماند آتش
خشم اول در خدا و بد خشم اقتد پس آنگه زبان به خصم رسد یا ز سر

قطعه

در خاک بیلقان بر سیدم بعباده	گفتم مرا تبریت از جمل یک کن
گفتا بر و چو خاک تحمل کن ای فقیه	یا هر چه خوانده همه در زیر خاک کن

حکمت بد خوے بست دیند که هر جا که رود از چنگ عقوبت

بیت

خلاصه نیاید

اگر دست بلا بر فلک رود بد خوے	ز دست خوے بد خویش در بلا باشد
-------------------------------	-------------------------------

افسوس - ای خلافت آن کن - پند بریدن از لطف - قصد گیرنده یعنی رگ زان - بیت - تیری خاوری سحر نام هر

نصیحت - چو بینی که در سپاه دشمن تفرقه افتاد تو جمع باش و اگر جمع شوند از پرتیانی اندیشه کن -
قطعه

برو یا دوستان آسوده بشین	چو بینی در میان دشمنان جنگ
و گزینی که با هم یک زیانند	کمان رازده کن و بر باره بربنگ

حکمت - دشمن چون از همه حیله فرو ماند سلسله دوستی خنیا نماند بدوستی
کار با کند که هیچ دشمن نتواند سیر یابد دست دشمن بکوب که از احدی نیستین خالی
نباشد اگر این غالب آمدار کشتی و اگر آن از دشمن رستی -

بیت

بروز معرکه آیین دشمن خرم ضعیف	که مغرور شیر آرد و چو دل ز جان برداشت
نصیحت - خبری که دانی که دمی بیازارد و تو خاموش باش تا دیگری بیارد	

بیت

بُلبُلب آفروده بهار بیار	خبر بد پیوم باز گذار
نکته - پادشاه را بر خیانت کسی واقف گردان نا آنکه که بر قبول کلی و اتق باشی	
و گرنه در هلاک خود سعی می کنی - نظم	

پیشیخ سخن گفتن انگاه کن	که بینی که در کار گشت در سخن
کمال است نفس انسان سخن	تو خود را بگفت از اقصا کن

این بیت در خط و شش اتفاق دارند - امارت کردن - یار و دوستان - جنگ گاه - بیهوش - چغد - قند - استیغیر کننده -

پند - هر که نصیحت خود را نمی کند او خود نصیحت گری محتاج است
پند - حق را ستایش خوش آید چون آتش که در کشتش می فرویه نماید
حکمت - همه کس را عقل خود بکمال نماید و فرزند خود بحال - قطعه

کعبه جهود و مسلمان مناظره کردند بطرف گفت مسلمان گر این قبالة من جهود گفت تو ریش من خرم سوگند گر از بسط زین عقل منقذم گردد	چنانکه خنده گرفت از نزاع ایشانم درست نیست خدا جهود میرانم و اگر خلاف بود همچو تو مسلمانم بخود گمان نبرد هیچ کس که نادانم
--	---

حکمت - ذره آدمی بر سفره بخورند و دود و دگر بر مردار می هم بسیرند هر چه بجا
گرفته است و قانع بناسد سیر حکما گفته اند در ویشی بقناعت باز تو اگر می بختی
حکمت - کار با بصیر بر آید و استعجال بسر در آید -

مثنوی

پیشترم خویش دیدم در بیابان همه یاد با از تگ فرو ماند	که آهسته سبق برداشت بان ختر بان همچنان آهسته میراند
---	--

حکمت - هر که بایر آن نشیند نکوئی نه بسیند -

مثنوی

خود سر مرده حیوان - قاتلک - کابل - جمیل و حسین - جنگ - لغت - مکتوب تاحی - نام کتاب که بر می علیه اسلام نازل شد
نیست شونده - رشاب گفته - لغت آهسته رنده - استیج تیز رو - یعنی قلاح -

گر نشیند مرشته بادیدو از بدان خبر بدی نیاموزی	دشت آموزد خیانت ز رتو نکند گرگ پوستین دوزی
حکمت - نه هر که بصورت نکوست سیرت زیبار دست کار اندر روشن دارد نه پوست -	
توان شناخت بیک فرد شکار مد ولی ز باطنش امین مباش مغر شو	که تا کجاش رسیدت پاگاه معلوم که محبتش نفس نگردد بسا معلوم
حکمت حکیم که با جهال در افتد باید که توقع عزت ندارد و اگر جاهل بربان آوری بر حکیم غالب آید عجب نیست که سنگ ست که گوهر می شکند -	
بیت	
عجب گرفتار دوشش	عند لب غراب قهقشش
قطعه	
گر هنرمند ز آو باش جفا بینه سنگ بد گوهر اگر کاسه ز زمین شکند	تا اول خوش نیانازد و در هم نشود قیمت سنگ نه فزاید و زر کم نشود
حکمت مشک آنست که خود بپوید نه آنکه عطار بگوید و آن چون طبله عطار است خاموش و هنرناس و نادان چه طبل غازی بلند آواز و میان تپی -	
<p>کر و در لب - بخت - جفا - دضع - عطا - کنه - بیا - رفتن - و چالاک - او - نشود - در دضع - هر - چنان</p> <p>لله - بر - در - امر - سلاطین -</p>	

قطعه

مثل گفته اند صدیقان
مصنعه در میان زندیقان

عالم اندر میان جاهل
شاهد در میان کور است

پند دوست را که بفرمانت زند نشاید که بیک دم بیا زارند -

فرد

سنگی چند سال شود لعل پاره
ز هزار تا بیک نفس نشکنی پیک

حکمت اندک اندک خسته شود قطره قطره سیله گرد یعنی آنکه دست قوت
ندارد و سنگ خورده نگاه میدارد تا بوقت فرصت نثار از دماغ خصم بر آرد -

بیت

واند و اندام است غله در انبار

انک اندک بهم شود بسیار

حکمت - پنج چیز است که هر کس اوده اند ز مام زندگانی خوش نیست و نهاده اند
اول صحت بدن دوم ایمنی سوم وسعت رزق چهارم رفیق شفیق پنجم فراغت
و هر که از این محروم گردد در زندگانی خوش بر دے او بر آوردند -

قطعه

باتفاق حکیمان شهره آفاق

رفیق خوب سیر بهم نکو اخلاق

پنج میرسد اسباب زندگانی خوش

فرغ و ایمنی و صحت و کفایت معاش

راست گویان - بخردان - حاصل کنند - بسیار - طاقت - برے انتقام بلاکی -

حکمت - هر نعمت که مرگ زوال پذیرد آن را خردمند در حساب نعمت
 نه گیرد و عمر اگر چه دراز بود چون مرگ برسد نو دازان درازی چه سود فوج علیه السلام
 هزار سال در جهان بسر برده است امروز پنج هزار سال است که مرده است
 قدر نعمتی را بود که جاویدانه باشد و از آفت زوال برکرازد -

قطعه

کز دجانت بود جاوید مشور
 بماند هم چو سنگت بر سر گور

نبرد مردان نعمت آنست
 نیم دزر که چون گورت بود جاوید

حکمت

سه کار از سه گرده زشت آید تندی از پادشاهان و حرص از دانا یان و عجب
 از توانگران -

قطعه

از سه کس خائنه نگارنده
 حرص دانا و عجب دارنده

این سه کار است کنش نگارنده
 تند خوئی زیاده شاه قوی

باب ہفتم

در بیان فوائد خاموشی

<p>جز بفرمان خدا کشتای لب بر زبان خود بنہ ہر سکوت گر بجائے بایت خاموش کن دل درون سینہ بیارش بود پیشہ جاہل فراموشی بود اہلست آنکو بگفتن راغبست قول خود را از برائے وق کو ہر چہ دار و حیلہ غارت می شود گر چہ گفتارش بود در عدن چہرہ دل را جرات می کند در خلایق خویش را یوس دار روح اورا قوتے پیدا شود</p>	<p>لے برادر گزہستی حق طلب گر خبر داری ز حق لایوت لے پس بند و نصیحت گوش کن ہر کجا گفتار بسیارش بود عاقلان را پیشہ خاموشی بود خاموشی از کذب غیبت اجبست لے برادر جز ثنائے حق گو ہر کہ در بند غارت می شود دل ز پر گفتن میسرد در بدن آنکہ سعی اندر نصاحت می کند روز بان را در دمان مجوس دار ہر کہ او بر عیب خود بینا شود</p>
---	---

در بیان عمل خالص

ہر کہ باشد اہل ایمان لے عزیز
پاک ارد چارچینہ ز چارچینہ

از حسد اقل تو دل را پاک دار	خوشتن را بعد از ان مومن شمار
پاک دار از کذب و از غیبت زبان	تا که ایمانت نیفتد در زبان
پاک گره داری عمل را از ریا	شیخ ایمان ترا باشد ضیا
چون شکم را پاک داری از حرام	مرد ایمان دار باشی و السلام
هر که دارد این صفت باشد شریف	در نداه و دار و ایمان ضعیف
هر که باطن از حرامش پاک نیست	روح او راه سواد فلک نیست
چون نباشد پاک عملش از ریا	هست بے حاصل چو نقش بوریاء
هر که اندر عمل اخلاص نیست	در جهان از بندگان خاص نیست
هر که کارش از بے حق بود	کار او پیوسته بار و نق بود

در بیان حسن خلق

چار چیز آید بزرگی را دلیل	هر که این دارد بود مرد جلیل
علم را اعزاز کردن بحیاب	خلق را دادن جواب با صواب
هر که دارد دانش و عقل و قیاس	اهل علم و حلم را دارد حسن ذریع
دیگر آن باشد که جوید و صل دست	ز آنکه از دشمن حذر کردن نکوست
بے برادر گر خرد داری تمام	نرم و شیرین گوئی با مردم کلام
هر که باشد تلخ گوئی و ترش رُو	دوستان از دس بگیرد و اندر او
هر که از دشمن نباشد پُر حذر	عاقبت بیند از او رنج و ضرر

گر خبر داری ز دشمن دُور باش
از بر اے آنکه دشمن دُور به
تا توانی سوسه اعدا را بسین
پس حدیث این آن یک گوشه کن

در میان دوستان مسرور باش
و رجو از خود دوراره ده
با چنان باش و اتم هم نشین
اے پسر تدبیر ره را گوشه کن

در میان ملکات

تا توانی باش زینها پر حذر
رغبت دنیا و صحبت با زنان
با بدان الفت هلاک جان بود
گر چه بنی ظاهرش نقش و نگار
لیک از زهرش بود جان با خطر
باشد از دوسه دُور هر کواقل است
چون زنان مغرور رنگ و بو نکرد
در دوزخ ز سوسه شوئی گیر خواسته است
نشت بگو کرد و دادش سه طلاق
پس هلاک از زخم دندان می کند

چار چیز است اے برادر با خطر
قربت سلطان و الفت با بدان
قرب سلطان آتش سوزان بود
زهر دارد و درد دن دنیا چو مار
می نماید خوب زیبا و نظر
زهر این مار نقش قاتل است
همچو طفلان منکر اندر سُرخ و زرد
زال دنیا چون عروس آراسته است
مقبل آن مردی که شذرین جفت طاق
لب پیش شوئے خندان می کند

در میان تواضع و صحبت و نشان

باش درویش و بدر و نشان نشین

گر ترا عقل است بادانش سرین

<p> هشینی حسد بدرویشان کن حُب درویشان کلید حُب است پوشش درویش غیر از دلی نیست مردمانند بفرق نفس پائے مرد ره در بند قصر و باغ نیست گر عمارت باری بر آسمان گر چو رستم زورت و شوکت بود اے پسر از آخرت غافل مباش در بلیات جهان صبار باش </p>	<p> تا توانی غیبت ایشان کن دشمن ایشان نراے لعنت است پای کام و دهر اے خلق نیست ره کجایا بد رگه خد اے در دل او غیر درد و داغ نیست عاقبت زیر زمین گره می نهان جائے چون بهرام در گورت بود بامتاع این جهان خوش دل مباش گاه نعمت شاکر جبار باش </p>
--	---

در بیان دلائل شقاوت

<p> چار چیز آمار بد بختی بود یکی دنیا کسی هر چار شد آنکه در بند عبادت می شود بر هوای خود قدم هر کوه نهاد هر که سازد در جهان با خواب غور روگردان از مراد و آرزو کامرانی سربنا کامی شد </p>	<p> جا بلی و کاهلی بختی بود بخت بد را این همه آمار شد بیشک از اهل سعادت می شود که تواند کرد با نفسک جهاد در قیامت باشدش ز آتش گذر پس بدرگاه خدای آرزو مرد ره خط و زکونای کشد </p>
---	---

پس مرد نباله نفس بپید بر خلافش زندگانی می کند جای شادی نیست دنیا هوشدار	امرونی حق چو داری لے دلید هر که ترک کامرانی می کند امرونی حق ز سر آن گوشدار
---	---

در بیان ترک خود آرائی و خود ستانی

تا توانی دل بدست آری پس از همه بر سر نیائی چون کلاه قصه جان کرد آنکه او آراستن در جهان فخر ز دنیا سایش بود پره از عیش و شادی نه بود آنکه خود را کم زند مرد آن بود تا قیامت گشت ملعون لاجرم نور نار از سر کیشی گم می شود گشت مقبل آدم از مستغفری خوار شد شیطان چو استکبار کرد خوشه چون سر پرستش کنند	سر چه آرائی بدست آری پس تا نگیری ترک عس و مال و جاه نیست مردی خوش را آراستن هر که او در بند آرایش بود عاقبت جز نامرادی نه بود خود ستانی پیشه شیطان بود گفت شیطان من ز آدم بهترم از تو واضح خاک مردم می شود را نه شد ابلیس از مستکبری شد عزیز آدم چو استغفار کرد و نه پست افتد زیر دستش کنند
---	---

در بیان آثار ابلیس

چار چیز آمدن ابلیس باتو گویم تابیبی آگهی

باشد اندر بستن عیب کسان
آنکه امید سخاوت داشتند
پیش قدرش بر رویه و نیست
کار او پیوسته بدر دئے بود
مردم بدخونه از ان بود
دان بخیلک از سگان مسلحست
پشه افتاده زیر پا کے پیل
تا ناشی از شمار ابلهان

عیب خود را بدنه بیند جهان
تخم نخل اندر دل خود کاشتن
هر که خلق از خلق او خوشنودست
هر که او را پیشه بد خوئے بود
خوبی بد در جان بلاے جان بود
نخل شاه نے از درخت و درخت
روے جنت را کجا بیند خیل
باش از نخل بخیلان بر کران

در بیان عقل و حاکمان

دور باید پوشش از چاره چیر
مردمی نکند بجائے ناسرا
زین چو بگذشتی سبکساری کن
در زمانه با صلاح تن بود
دست بر نان و نمک بکشاده دار
زیر دستان را نکند دار لے سپهر
پند او را دیگران بندند کار
قول او را دیگرے نکند قبول

هر که عقل ست و دانش لے عزیز
کار خود با ناسزا نکند ربا
عقل داری میل بدکاری کن
هر که از علم دل روشن بود
تا شوی پیش از هم در روزگار
تا تو یاشی در زمانه دادگر
هر که بر پند خود آمد استوار
هر که از گفتار خود باشد ملول

دور باش از دے چو مستی ہو شمنند	ہر جہ باشد در شریعت ناپسند
برہ او خود مکن کارے پسر	تا صواب کار بینی سرسبز

در بیان سعادت و نصیحت

شرح این ہر چار بشنوا و خلیل	بر سعادت چار چیز آمد دلیل
باشدش تدبیر با بادستان	از سعادت ہرگز باشد نشان
صبر دار و از حقانے نامزلے	ہرگز باشد سعادت رنہلے
در جهان باشد بدشمن سازگار	ہرگز بخت و سعادت گشت یار
وانکہ از اہل سعادت گشتہ	گر تو خود ناپہوار گشتہ
یار باشد دولت شبگیر تو	گر بود بادستان تدبیر تو
بخت دولت و فراری می کند	از سر خود ہر کہ کارے می کند
گر توانی کشت اورا باشکر	دشمن خود را نباید ز توبہ
گر ہی خواہی کہ یابی عیش خوش	تا توانی جو رہا اہلان یکش
بر نہ بندی رخت زانجا زینہار	چون ترا آمد مقام سازگار
با چنان کس بند خود ضائع کن	در نصیحت آنکہ نپذیرد سخن
جد کردن بہر اولاً حاصلت	خوے بد را نیک کردن مشکلست
کے تواند باز گرداند قضا	بندہ را اگر نیت در کارے رضا
کار خود را سر بسویران کند	ہر کہ او استیزہ با سلطان کند

هر که او با غی شود از پادشاه روز او چون تیره شب گردد تباہ

در بیان علامات مدبران

<p>یاد گیرش که نور و شن خاطری پس بجای دل دادن بیم و زرت در حقیقت مدیریت آن بوالفضل هست از آن مدیر جهان را نفرته دیو ملعونش سبک اگر کند آن چنان کس که بود از مقبلان می کند اسراف می سازد تلف از جهالت بگسلد پیوند را تا نباشی از شمار مدبران نزد او ادبار گداه می بود</p>	<p>چار چیز آید نشان مدبر مدبر باشد با بد مشورت هر که چند دوستان نکند قبول هر که از دنیا نه گیرد عبرت مشورت هر کس که با ابله کند آنکه مال و زر و هدیا جالان ز هر چه جا بل را می آید بخت نشد و از دوست مدبر پند را عبرت می گیرد از زمانه ای جوان هر که از عقل آگاه می بود</p>
--	---

در مذمت غضب خشم

<p>چار دیگر هم شود موجود نیست خشم را نکند پیشانی علاج حاصل آید خواری از کاهل تنی</p>	<p>اے پسر هر کس که دارد چار چیز عاقبت رسوائی آید از لجاج بیگان از کبر خیزد و دشمنی</p>
--	--

چون بچو بے در میان پیداشود خشم خود را چونکه راند جان هر که گشت از کبیر بالا گرفت کالی را بر که سازد پیشه خشم خود را اگر فرو نگیرد هر که او افتاد و تن بر دست	مبده از شوقی او رسوا شود خز پیشانیش نبود حاصل دوستان گردند از خشم دشمنش آید از خواری بیایش تیشه عاقبت میندیشمانی بے نیست آدم کمتر از گاو و مرغ
---	---

در بیان آنکه باز گردانیدن آن محال است

چار چیز است آنکه بعد از رفتنش چون حدیثی رفت ناگه بر زبان باز چون آمد حدیث گفته را باز که گرد و چو تیر انداختی هر که بے اندیشه گفتارش بود تا نگفتی می توانی گفتنش	از محال است باز آوردنش یا که تیر بے جفت برون از کمان کس نه گرداند قضا که رفته را هم چنین عمرت که ضائع ساختی پس ندانم که بپاشش بود چون بگفتی که توان گفتنش
---	--

در بیان غنیمت دانستن عمر

عمر را میدان غنیمت نه نفس هیچ کس از خود قضا را ندکند هر که می خواهد که باشد در امان	چون رود دیگر نیاید باز پس هر که راضی از قضا شد بد نکند چهر می باید نهادن بر زبان
---	--

می سزد که عمر را داری سپید چون رود پیشش نخواهی دید نیز

در بیان آنکه آبرو و بیفراید

می سزد آید آبرو از بیج چسبند
در سخاوت کوشش اگر داری غنا
بزد باری و دلساداری گزین
هر که او بختی بخشا بدی همی
چون بکار خویش حاضر بوده
از سخاوت آبرو و انس و دن تنو
هر که او بختی بخشاید
باش دایم برد بار و با وفا
تا بماند رازت از دشمن نهان
تا نه گردی پیش مردم شرسار
لبه برادر پرده مردم در
با هوای دل مکن ز نسا رکاز
تا زمانت باشد از خواجهر راز
قدیر مردم را شناس از محرم
هر که اقدیر نباشد در جهان

با تو گویم شنوای اهل میند
تا فراید آبرویت از سخا
ز آنکه آب روی افزاید ازین
بیشک آب روی افزاید همی
آبروی خویش را انس و دن
در بختی بخشد و ملعون شود
آبروی او در افزایش شود
تا بروی خویش بنی حد ضیا
سیر خود بادوستان کمتر رسان
آنچه خود نهاده باشی بر مدار
تا ندزد بدادات شخص دیگر
تا نیارد پس پشیمانیت با
دست کوتاهی دارد هر جانب تاز
تا شناسد دیگر کسی تو هم
زنده مشامش که هست از مردگان

<p>کے تو انگر سازشیں بال جہان عفو پیش آر و زجر پیش گذر نیز باش از رحمتش امید دار صحبت پرہیز گاران می طلب تاکہ گرد و درشت نام تو فاش حرص و بغض و کینہ زہر قاتل اند قاتل اند لے خواجہ نادانان چو زہر خود کسے از زہر چون یا بد حیات در بروے و دستان بکشادست خویش را کمتر زہر نادان شمر</p>	<p>از قناعت ہر کہ بود نشان بر عدوے خویش چون یابی ظفر دانا می باش از حق ترس کار با تواضع باش و خوں از ادب بردباری جو می و بے آثار باش صبر و علم و حلم تریاق دل اند پھر تریاق اند دانا یان و مسد مردم از تریاق می یا بد نجات فخر جملہ کار بانان دادن ست گرچہ دانا باشی و اہل ہند</p>
--	---

در بیان احتراز از دشمنان

<p>تا بے بینی نکبتے از روزگار وانگہے از صحبت نادان دوست یار نادان را ز خود مجبور دار در گویائی از تو کہ دانست دشت آنکہ داد انصاف و انصافش سخا</p>	<p>از دو کس پرہیز کن لے ہوشیار اول از دشمن کہ او استیزہ روت خویش را از نزد دشمنی ہموار لے پس کہ گوے با مردم دشت بہترین خصلت اروائی کہ است</p>
---	---

چون حدیثِ خوب گوئی با فقیر خشم خوردن پیش هر سرورست هر که با مردم نسازد در جهان آنکه شوخ است و ندارد شرم نیز از ملامت تا بمسانی در امان	به بود زانش که پوشانی حریر تلخ باشد و ز شکر شیرین ترست زندگانی تلخ دارد بیگمان دان که او نا پاک زاد است عزیز باش دائم همنشین زیرکان
--	---

مناجات بجناب محبیب التَّعَاضُوتِ

پادشا با جسم مرا در گذار تو نکوکاری و ما بد کرده ایم سالمها در بند عصیان گشتیم و انما در فسق و عصیان مانده ایم روز و شب اندر معاصی بوده ایم بے گناه نگذشت بر ما ساعتی بیر در آمد بنده بگر نخیسته مغفرت دار و امید از لطف تو بحر الطاف تو بے پایان بود نفس و شیطان زد که میاراهن	ما گنہ گاریم و تو آمرزگار جرم بے انداز و بجد کرده ایم آغاز کرده پشیمان گشتیم همچو قرین نفس و شیطان مانده ایم غافل از امر و نواهی بوده ایم با حضور ز دل نه کرده طاعتی آبر و سب خود و بعضیان نخت ز آنکه خود فرموده لا تقنطوا تا امید از رحمت شیطان بود رحمت باشد شفاعت خواهن
--	---

چشم دارم از گنہ پاکم کنی	پیش از آن کہ اندر محمد عالم کنی
اندر آن دم کز بدین جا نمیری	از جهان با نور ایسانمیری

انتظامی پریشانی میں میری یاد احوال کے اہتمام
 ماہ جولائی ۱۹۰۷ء میں

REGISTERED UNDER ACT XXV OF 1867.

*Books not bearing the author's seal and initials
will be considered as stolen property.*

W

TO BE HAD OF

Abul Khair Mohommad Abdul Weli,

ORDERLY BAZAR, BENARES CANTONMENT.

497A

CALL No. { 19150-2 } 494A
ACC. No. 12E

AUTHOR

TITLE پرشین پور

19150-2
494A
پرشین پور

Date	No.	Date	No.

MAULANA AZAD LIBRARY ALIGARH MUSLIM UNIVERSITY

RULES:—

1. The book must be returned on the date stamped above.
2. A fine of Re. 1-00 per volume per day shall be charged for text-books and 10 Paise per volume per day for general books kept over - due.

